

*Pierre Teilhard de Chardin:
Bůh evoluce*

V řadě krátkých článků¹ jsem se poslední léta pokoušel popsat a vymezit přesný důvod, proč křesťanství – přes jisté obnovení svého vlivu na konzervativní (či nevyvinuté) okruhy ve světě – rozhodně očividně ztrácí svůj prestiž i přitažlivost pro nejvlivnější a nejpokrokovější část lidstva. Neplatí to jen pro pohaný nebo pro prosté věřící; i řeholním řádům samým sice křesťanství ještě poskytuje částečnou ochranu, ale už nezajímá, neuspokojuje ani nevede „současnou duši“. Così tu nehraje – a tak se na naší planetě ve věcech víry a náboženství v krátké době cosi očekává. Ale co?

Právě na tuto otázku, kterou si kdekdo klade, se pokusím ještě jednou odpovédět. Několika načrtnutými větami chci ukázat na skutečnost fenoménu, jehož zjevnost mne pronásleduje už málem padesát let: mám na mysli to, jak na obzoru nezadržitelně (a přece zatím bez povšimnutí) vystupuje cosi, co bychom mohli nazvat Bohem evoluce.

1. Událost „evoluce“

Jsem víc a více přesvědčen, že u nejhlubšího zdroje rozmanitých proudů a konfliktů, které dnes hýbají masou lidstva, je postupné probouzení naší generace k vědomí, že nás – ať chceme či nechceme – unáší jistý proud o vesmírných rozměrech a s vesmírnou organičností. Přes nezadržitelné myšlenkové

¹ „Jádro problému“ (1950), „Smysl kříže“ (1952), „Nahodilost Vesmíru“ (1953)

utváření společného *náhledu na svět* nás strhává stále kupředu k čemusi budoucímu „ultra-lidskému“.

Ještě před sto lety se na takzvanou „evoluci“ mohlo nahlížet jako na prostou dílčí hypotézu, vyslovenou v souvislosti s problémem původu druhů a zejména původu lidstva. Od té doby je však třeba uznat, že zaplavila a dnes ovládá celek naší zkušenosti. Pojmy jako „darwinismus“ a „transformismus“ už mají dnes jen historický význam. Dnes vidíme, že všechno v přírodě, od těch nejmenších a prchavých jaderných částic až po ty nejvyšší živé tvory, je možné a vědecky myslitelné jen v rámci jediného nesmírného procesu, v němž se spojuje „korpuskulizace“ a „zkomplexňování“. V něm se rýsují fáze postupného a nevratného zvnitřňování („konscentrizace“) toho, o čem sice nevíme, co to je, co však nazýváme hmotou:

a) Nejprve, úplně vespod a v nesmírném množství, částice poměrně jednoduché a ještě (aspoň na pohled) *nevědomé* (před-život).

b) Pak po vynoření života a v menším počtu bytosti *prostě vědomé*.

c) A teď (právě teď!) bytosti, jež si najednou *uvědomily*, že mají díky „ko-reflexi“ *den ze dne trochu více vědomí*.

To je současný stav.

Nejenže, jak jsem řekl, evoluce za pár let zaplavila celé pole naší zkušenosti, ale navíc, protože se my sami cítíme být zachyceni a vtahováni jejím konvergentním proudem, začíná pro naše jednání nově zhodnocovat celou oblast existence. Tak, jak se v cílovém bodě vesmírného hemžení začíná objevovat jeho sjednocující vrcholek, dostává i lidské snažení poprvé v dějinách *objektivní směr a absolutní cíl*.

Odtud *ipso facto* vzniká ona všeobecná nepřiměřenost všech minulých rámců v morálce i v náboženství, jak ji můžeme vidět kolem sebe.

2. Božské v evoluci

Stále ještě slyšíme, že sám fakt, že se nám vesmír už dnes nejeví jako dokonale uspořádaný kosmos, nýbrž jako kosmo-

geneze, prý nemění nic na té představě, jakou jsme si o původci všech věcí dělali dřív. „Jako by pro Boha mohl být nějaký rozdíl v tom, zda tvoří v *okamžiku* nebo *evolutivně*.“

Nechci zde rozebírat pojem (či pseudopojem?) „okamžitého stvoření“ a nechci se šířit o tom, proč mám podezření, že v tomto slovním spojení je skryt ontologický protimluv.

Zato však musím zcela trvat na tomto podstatném bodě: Kdežto v případě statického světa zůstává Stvořitel (jako účinná příčina) *strukturálně* oddělen od svého díla a tudíž bez vymežitelného základu své imanence, lze ve světě evolutivní povahy pojímat Boha (strukturálně i dynamicky) jen potud, pokud se jako jakási „utvářející příčina“ kryje se středem konvergence celé kosmogeneze – ale ovšem s ním nesplývá. Řekl jsem strukturálně i dynamicky, neboť kdyby se nám Bůh dnes neobjevoval přesně v tom nejvyšším bodě, do něhož před našima očima směřuje veškerá příroda, musela by naše schopnost milovat nutně mřít k nějakému jinému „bohu“ a ne k Němu – což je jistě absurdní.

Počínaje Aristotelem se všichni pokoušeli konstruovat „modely“ Boha po vzoru vně stojícího „prvního hybatele“, který působí *a retro* (odzadu). Od té doby, co se v našem vědomí vynořil „smysl pro evoluci“, nejsme fyzicky s to pojímat ani uctívat nic jiného, než Boha jako organického prvního hybatele *vpředu*.

Jen Bůh, který je funkčně a beze zbytku „Omega“ (cíl), nás může uspokojit; ale kde ho nalézt? Kdo dá konečně evoluci *jejího* Boha?

3. Příchod Kristův a kristovská událost

Takže poté, co život v průběhu svého vývoje docela nedávno překročil další kritický bod,² žádná ze starých náboženských forem ani formulí nemůže – ani *de facto*, ani *de jure* – naplňovat naši potřebu a schopnost uctívat tím, co je na nich speci-

² Totiž ten kritický bod, v němž si člověk uvědomil konvergentní pohyb lidského vědomí k sobě samému.

ficky lidské. Proto se už brzy musí objevit nějaké „náboženství budoucnosti“ (jež bude přesněji „náboženstvím evoluce“): nová mystika, jejíž zárodek musí být (jako u každého narození) už teď patrný někde kolem nás.

Čím víc člověk o této psycho-biologické situaci přemýšlí, tím víc vystupuje *univerzální* význam a důležitost toho, co můžeme právem nazvat „kristovský příchod“. Evangelium říká, že se Ježíš jednou zeptal svých učedníků: „Co říkají lidé o Synu člověka?“, a Petr na to zprudka odpověděl: „Ty jsi Kristus, Syn Boha živého“. To byla i nebyla odpověď, neboť celá otázka, co to přesně je „živý a pravý Bůh“, zůstala nezodpovězena.

Veškeré dějiny křesťanského myšlení od samých počátků církve jsou jedním pozvolným a vytrvalým výkladem tohoto Petrova svědectví o člověku Ježíši.

Jaký jedinečný a zvláštní fenomén to je! Zatímco všechny velké postavy proroků v průběhu staletí bez výjimky ztrácejí na určitosti a dostávají ve vědomí lidí „mytické“ rysy – jediný Ježíš se s časem pro jednu specificky živou část lidstva stává bytostí čím dál skutečnější; a to ještě dvojím pohybem, který ho, jak plynou léta, zároveň paradoxně stále víc personalizuje i univerbalizuje. Od té doby, co se Kristus zjevil, vystupuje po každé dějinné krizi pro miliony a miliony věřících (mezi těmi nejprobudilejšími z lidí) vždy znovu jako přítomnější, naléhavější a neodolatelnější než kdy předtím.

Co tedy ještě chybí, aby se mohl znovu představit našemu novému světu jako ten „nový Bůh“, kterého očekáváme?

Podle mého názoru dvě věci, a jen ty dvě. Za prvé, aby ve vesmíru, v němž už nemůžeme myšlení vážně považovat za fenomén výlučně pozemský, nebylo jeho působení *bytostně* omezováno na pouhé „vykoupení“ naší planety.

A za druhé, aby se ve vesmíru, v němž se pro náš názor všechno navzájem koreflkuje podél jediné osy, nepředstavoval náš útl (v důsledku jemné a zhoubné záměny „nad-přirozeného“ za „mimo-přirozené“) jako vrchol odlišný a soupeřící s tím, k němuž vede biologicky prodloužená vzestupná linie antropogeneze.

Pro člověka, který prohlédl do skutečnosti vesmírného pohybu komplexnosti a vědomí, z něhož jsme vzešli, je Kristus tak,

jak ho klasická teologie stále ještě představuje světu, současně astronomicky příliš omezen na určité místo i příliš vzdálen od evolutivního středu, než aby se mohl stát „hlavou“ vesmíru, jak se nám dnes jeví.

Odhlížíme-li však od toho, je jistě příznačné, jak Omega, postulovaná moderní vědou, svou formou („pattern“) odpovídá tomu, co zakouší křesťanská mystika. Jak si odpovídají a dokonce jak se shodují. Neboť kdyby Kristus nepřijal právě atributy toho úžasného pólu vesmíru, jak ho už virtuálně – i když zatím ne výslovně – vyžaduje nové poznání světa, aby k jeho vrcholku upjalo postup evoluce, nemohl by zůstatv oním „do-vršítelem“, kterého tak vášnivě popisuje svatý Pavel.

Předpovídat a extrapolovat je jistě vždy nebezpečné.

Nicméně je za současných okolností obtížné se zdržet předpokladu, že pozvolný vzestup Krista v lidském vědomí už nebude moci dlouho pokračovat, nedojde-li na našem vnitřním nebi k té revoluční konjunkci s již očekávaným středem pozemské koreflexe – a obecněji s předpokládaným ohniskem veškeré reflexe ve Vesmíru. Postup zlidšťování je tlačí stále těsněji k sobě a navíc se oba navzájem přitahují díky hlubinné totožnosti. Takže Omega zkušenosti a Omega víry se určitě chystají na sebe reagovat v lidském vědomí a nakonec chystají *syntézu*: to kosmické dodá kristovskému úžasnou velikost, kdežto kristovské – neuvěřitelná věc – naplní celek kosmického láskou, to jest maximální energií až do jakéhosi žaru.

Toto nevyhnutelné a věru „implozivní“ setkání patrně už zítra spojí vědu a mystiku ve vlně uvolněné evolutivní síly – kolem Krista, který se konečně díky práci staletí a dva tisíce let po Petrově vyznání ukáže být³ posledním vrcholkem evoluce – to jest jediné možným Bohem – té evoluce, konečně uznané za pohyb konvergentního typu. To je to, co předpokládám. A to je to, na co čekám.

(Na rovníku, o svátku Krista Krále, 25. října 1953)

³ A to přímým rozšířením atributů Bohočlověka, aniž by se tím jakkoli narušila jeho historická skutečnost.